

STRATİS TSİRKAS

KUDÜS

BAŞIBOŞ KENTLER I

ROMAN

Çeviri: AYKUT DERMAN

3.
BASKI

STRATİS TSİRKAS

KUDÜS

BAŞIBOŞ KENTLER I

Akivernites Polities, İ Leshi, Stratis Tsirkas

© 1971, Éditions du Seuil

© 2012, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2004

Can Yayınları'nda 1. basım: 2012

3. basım: Ocak 2017, İstanbul

Bu kitabın 3. baskısı 500 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak resmi: © Shutterstock

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Davutpaşa Cad. Emintaş Kazım Dinçol San. Sit. No: 81/25-26

Topkapı-İstanbul

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-1425-2

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750714252

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

STRATİS TSİRKAS

KUDÜS

BAŞIBOŞ KENTLER I

ROMAN

Çeviri

Aykut Derman

Stratis Tsirkas'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Kahire / Başboş Kentler II, 2012

İskenderiye / Başboş Kentler III, 2012

STRATİS TSİRKAS, 1911'de bir Yunan göçmenin oğlu olarak Kahire'de doğdu. Gerçek adı İoannis Hacıandrea'dır. Orta ve lise öğrenimini Kahire'de tamamladı. Bir süre banka memurluğu yaptı. 1927 yılında Kavafis'in yönettiği *Alexandrini Techni* gazetesinde yazılar yazmaya başladı. 1963'te, yalnızca edebiyatla ilgilenmek üzere ülkesi Yunanistan'a yerleğti. İlk şiirleri, 1938 yılında *Soute* isimli dergide yayımlandı. Tsirkas'ın en önemli eseri, *Başıboş Kentler* üst başlığı yayımladığı *Kudüs* (1960), *Kahire* (1962) ve *İskenderiye* (1965) üçlemesidir. 1971'de Fransa'da En İyi Yabancı Kitap Ödülü'nü alan *Başıboş Kentler*, Yunanistan'da Albaylar Cuntası döneminde yasaklanmıştır. Tsirkas'ın bundan başka *Le voyage lyrique* (1939), *L'avant dernier adieu*, *L'Oratorio espagnol* gibi şiir kitapları, *Bomba Nurettin* (1957), *Au cap* (1966) gibi öykü derlemeleri yayımlandı. Yazar, 27 Ocak 1980'de öldü.

AYKUT DERMAN, 1942'de İstanbul'da doğdu. İÜ Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Yıldız Teknik Üniversitesi'nde okutmanlık yaptı. 1970'ten bu yana çeviriler yapmaktadır. Gaston Bachelard, Fernand Braudel, Alberto Giacometti, Béatrice Lenoir, Françoise Balibar, Milan Kundera, Pascal Quignard, Paulo Coelho, Michel del Castillo, José Saramago, İsmail Kadare, Alina Reyes, José Frèches gibi pek çok yazarın eserlerini Türkçeye kazandırmıştır. Derman'ın 70'e yakın çevirisi vardır.

Sunuş

Stratis Tsirkas'ın üçlemesinin, Yorgo Seferis'in bir dizisinden esinlenerek konulmuş olan başlığı Yunancada hem "Yönetilemez Kentler", hem "Başboş Kentler" anlamına gelebilir. Yapıtta iç içe girmiş iki büyük izlek olan tarihsel yazgı ile politik dram bu anlam belirsizliğini ortaya koyar.

Yazar, çeşitli Yunan topluluklarının yokoluşlarına doğru *başboş* biçimde gittikleri, Ortadoğu'da bir milliyetçilik patlamasının yaşandığı ânı yakalar. Ekonomik ve kültürel parıltıları "City bankerlerinin ve bunların hemen ardından gelen İngiliz birliklerinin işgaliyle önce yok edilen, daha sonra yolundan saptırılan¹" bu koloniler, kendilerine vatan edindikleri ülke bağımsızlığına kavuşunca dağılırlar. Çöken Osmanlı İmparatorluğu'nun sınır bölgelerinde adacıklar halinde yaşamaya çalışan koloniler ya da Mısır'da ve Doğu'da ticaret kolonileri olarak yaşayan, köklerinden koparılmış bu insanların dramı –tarihsel yazgının imgesi– her yerde aynı acılı görüntüye bürünür. Şunu anımsatalım ki 1920'ye doğru Mısır'da yaşamakta olan 200 000 Yunanlıdan bugün² geriye yalnızca 25 000 kişi kalmıştır.

Stratis Tsirkas, 1939-1945 savaşını; özellikle de savaşın en zor yıllarını; durumun her an taraflardan birinin lehine dönebileceği, Nazi zulmünün de ötesinde herkesin tümüyle bir tarafa

1. Stratis Tsirkas, *Kavafis ve Çağı*, Atina, 1958.

2. Bu kitabın "Sunuş"un yer aldığı Fransızca çevirisi 1971 yılında yayımlanmıştır. (Y.N.)

angaje olduğu “insanlık durumu”nun sergilendiği 1942-1945 dönemindeki gerçek olayların tutsağı insanları anlatıyor. Savaş sonrasının çözmekle bitirilemeyecek sorunları –sömürgecilik, ırkçılık, diktatörlük– kara lekeler olarak ortaya çıkmaktadır. Tsirkas, kahramanlarını Kudüs’e, Kahire’ye, İskenderiye’ye yerleştirerek, tragedyanın hem yaşayan özünü, hem kusursuz mekânını yakalamıştır. O sırada, Almanlar ve İtalyanlar, Çöl Savaşı’nda Müttefiklerle karşı karşıya geliyor, bu arada Kafkasya’da sıkıştırılan Ruslar ikinci bir cephenin açıldığını ilan ediyordu. Bu arada bir avuç insan da barış geldikten sonra ülkelerinin adalet ve özgürlük içinde yaşayabilmesi için savaşmaya hakları olduğunu ileri sürüyordu. Gerçekten de *Başiboş Kentler*’in belli başlı kişileri Yunanlılardır: sığınmacılar; Müttefiklerin yanında yeniden savaşabilmek için Yunanistan’dan kaçmayı başaran savaşçılar; kuşaklar boyunca oralardaki varlıklarını sürdüren Mısır, Filistin, Türkiye Rumları; Metaksas diktatörlüğünün özlemini duyan aşırı sağcı militanlar; kendi tutkularını doyurmak için var olan koşullardan gözünü kırpmadan yararlanan politikacılar. Yunanlıların arasına karışan İngiliz, Amerikan, Fransız gizli ajanları perde arkasında kendi entrikalarını dokumakta, her milliyetten komünist militanlar da bir yandan ülkelerinin kurtuluşu için çabalarırken, öte yandan kendi ideallerini gözden kaçırmaksızın, savaş sonrası koşullarını hazırlamaktadır. Politik dram işte bu alanda oynanmakta ve *yönetilemez* terimi tam anlamını kazanmaktadır.

Bir tarih kitabı yazma isteğinde olmayan Tsirkas, sıradan bir tanık olarak tarihe katkıda bulunma amacını da gütmaz. Etten ve kemikten oluşan kahramanlarının her biri bu kolektif sınav içinde kendi kişisel tragedyasını yaşar. Yazar, olayların bu kahramanların bilincindeki titreşimini, tarih tarafsız bir tarihçi tarafından kaleme alınmış gibi yorumlar. Ne var ki romanın geri planındaki örgüyü oluşturan olaylar, bunların kısaca anımsatılmasını gerektirecek ölçüde karmaşıktır ya da zaman içinde çok geriye uzanmaktadır.

Yunanistan’ın uluslararası alandaki önemini kanıtlamaya gerek yok; yaygın olarak “Yunan sorunu” olarak adlandırılan olguya yabancıların karışması bugüne ait bir konu değil. Bir karışt-gerçek ileri sürmekten korkmadan söylenebilecek şey şudur: 1944’ten bu yana Yunan politik yaşamı –kralın geri dönüşü-

şü, iç savaş, gerici düzen, diktatörlük- başlangıçta İstihbarat Teşkilatı'nın, daha sonra CIA'nın etkisinde oluşmuştur. Bu kurumlar, her zaman kendilerine bağlı kalan bir yönetici sınıfa dayanarak emperyalist çıkarları korumayı bilmiştir.

Kral II. Georgios, 4 Ağustos 1936'da, dokuz yıllık bir sürgünden ve üç yıllık bir iktidardan sonra tüm yetkilerini Metaksas'a devretti. Bu kişi, ülkeye sert bir diktatörlük düzeni getirdi: Sansür uygulandı, sendikalar vesayet altına alındı, gençler, Hitler'in Gençlik Örgütleri modelinde örgütlendi, Komünist Parti yasadışı ilan edildi, tutuklamalar, işkenceler yapıldı, insanlar sürgüne gönderildi. Güvenlik Bakanı Maniadakis tam yetkili kılınmıştı ve ılımlılıktan o kadar uzak davrandı ki, Ulusal Birlik Partisi Başkanı Kanellopulos gibi ılımlı sağcılar da Papandreu gibi merkezde yer alan kişiler de sürgüne gönderildi. Bununla birlikte, aslında faşist düşüncelere sahip olan Metaksas, İtalya 28 Ekim 1940'ta Yunanistan'a bir ultimatom gönderdiğinde, Müttefiklerin kampına katıldı. Dört yıl süren diktatörlükten sonra demokrasiye kavuşan Yunan halkı Arnavutluk Seferi'nde zafer kazandı. İtalyanları Arnavutluk sınırının çok ötesine sürdü; ne var ki Nisan 1941'de müttefikinin yardımına gelen Almanların karşısında geri çekilmek zorunda kaldı.

Tehdit altında bulunan ve İngiliz kuvvetlerinin süratle boşalttığı Atina'da (Ocak ayında ölen Metaksas'ın yerine geçen bir bankacı olan) Korizis, krala istifasını sundu ama bu istifa kabul edilmedi; Korizis bunun üzerine intihar etti. Yerine geçecek ve (askerî ve diplomatik alanda yeterli hazırlığın yapılmamış olması ve Beşinci Kol'a göz yumulması yüzünden) ortaya çıkan kaosun sorumluluğunu üstlenecek hiçbir politikacı bulunmadığından, generaller kendi inisiyatifleriyle ateşkes görüşmelerine giriştikleri sırada, 21 Nisan'da bir başka bankacı başbakan oldu. Bu kişi, Metaksas'ın rakibi olan ve sürgünde gözaltında yaşayan Emmanuel Tsuderros'tu. Metaksas yanlısı Amiral Sakellariu kısa süre önce başkan yardımcılığı ve Denizcilik bakanlığı görevini üstlenmişti. Öte yandan, Metaksas'ın eski işbirlikçilerinin hepsi görevlerinin başındaydı: Maniadakis İçişleri ve Güvenlik, Dimitratos Çalışma, Nikoludis Propaganda ve Turizm bakanlıkları görevini koruyordu.

Kral ve hükümeti, 1938'den bu yana Metaksas tarafından silahsızlandırılan ve halkının adaya saldıran Nazi paraşütçüleri-

ne karşı kahramanca ama boşuna direndiği Girit'e çekildi. Churchill, Kıbrıs'a sığınmalarına izin vermediği için, kral ve Tsuderos Mısır'a sığındı. Ardından da birkaç yüz memur, subaylar, askerler, kralın sarayında çalışan personel ve diktatörlük dönemi sırasında edindikleri serveti koruma altına almayı unutmayan bazı Metaksas yanlıları tarif edilmez bir düzensizlik içinde ve çoğu donanma tarafından taşınarak Mısır'a götürüldü. Bu arada donanma ve ticaret filosu İskenderiye'de üslendi, kara ordusu da Filistin'de ve Suriye'de yeniden toplandı ve saflarına, savaşımı sürdürmek isteyen çok sayıda sığınmacı katıldı.

Sürgündeki hükümet birçok oyalamadan sonra çıkardığı bir kararnameyle, savaşın amaçları konusunda Müttefiklerle fikir birliği içinde olduğunu kanıtlamak amacıyla anayasal düzeni yeniden kurdu. Ne var ki, ne bakanlıklar, ne kralın çevresi, ne de silahlı kuvvetler, Kurtuluş'tan sonra mutlak bir monarşinin ve "4 Ağustos Düzeni"nin yeniden kurulması yolunda açıkça çalışan gericilerden temizlenebilmişti.

Bu arada Almanlar, İtalyanlar ve Bulgarlar Yunanistan'ı işgal edip halkı açlığa mahkûm etti (1941-42 kışında 300 000 kişi açlıktan öldü), vatanseverleri öldürdü ya da sürgüne gönderdi. Kendiliğinden doğan direniş hareketlerinin ardından kitle örgütlenmesi geldi. Sol kesimden çeşitli sendikal ve politik gruplar Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni (EAM) kurdular ve bir askerî direniş merkezi oluşturdular. Bu merkez, 1942 Şubatı'ndan başlayarak harekete geçecek olan Ulusal Halk Kurtuluş Ordusu'nun (ELAS) gerçek çekirdeğini oluşturdu. Yunan halkının, yöneticilerinin çoğu komünistlerden oluşan ve kurtuluş-tan hemen sonra toplumsal reformların yapılmasını zorunlu gören bu iki harekete kitle halinde katılması, hem İngilizleri hem Kahire'deki hükümeti kaygılandırdı. Bu yüzden, (onların yardımı ve desteğiyle) ELAS'la birlikte hareket etmek üzere başka direniş örgütlerinin kurulduğu görüldü. Bunların arasında Yunan Ulusal Demokratik Ordusu (EDES), Toplumsal ve Ulusal Kurtuluş Hareketi (EKKA) sayılabilir. Binbaşı Myers gibi İngiliz ajanları, Londra, Kahire ve Yunanistan arasındaki teması sağladı.

İngilizlerin ve sürgündeki hükümetin sıkı sansür uygulamasına karşılık, EAM'ın kuruluşu hakkındaki bilgiler, amaçları ve etkinlikleriyle ilgili haberler Ortadoğu'ya ulaştı. Komünistler ve

demokratlar ordunun içinde gizlice örgütlendiler. Kara Ordusu Antifaşist Örgütü'nden (ASO) ve Deniz Kuvvetleri Antifaşist Örgütü'nden (AON) sonra, Hava Ordusu Antifaşist Örgütü (AOA) de kuruldu. Denizciler ve deniz ticaret filosu çalışanları, Yunan Deniz Ticaret Filosu Örgütleri Federasyonu (OENO) çatısı altında toplanmıştı.

Nisan 1942'de, (işgalin başlangıcında, milliyetçi eğilimli gizli bir gençlik örgütünü yönetmiş olan) Kanellopulos, İngilizlerin yardımıyla Mısır'a ayak bastı. Burada verdiği konferanslarda Metaksas düzenini kınadı. Bakanlıklarla ilgili bir düzenleme sırasında, Amiral Sakellariu'nun yerine başkan yardımcılığına getirildi ve kara, hava ve deniz kuvvetlerinin sorumluluğunu üstlendi. Bununla birlikte, donanma komutanlığına atanan Sakellariu, Yunanistan'la gizli haberleşmeyi her zaman bizzat yönetti (Başbakan Tsuderis bile, işgal altındaki ülkeden gelen bilgilerin hepsine ulaşamıyordu) ve kendisine ideolojik olarak yakın subayları seçerek denizaltıyla Mısır'a getirtti. Bu arada Kanellopulos da kendi kişisel davasına bütünüyle bağlı gazetecileri ve subayları getirterek bakanlıklara yerleştirdi. Vatansızlık konusunda aşırı vaatlerde bulunması (öte yandan, Yunan 1. Tugayı, onun İngilizlere ısrarı sonucu El-Alameyn Savaşı'na katılmıştı) solcuların ve liberal merkezilerin ona kuşkuyla yaklaşıp, onunla mücadeleye girişmesine yol açarken, diktatörlüğü destekleyen bir ordu düşleyen aşırı sağcı subayların da ona kin duymasına yol açtı.

İngiliz otoriteleri, iki Yunan tugayının giderek artan savaş yeteneğine, giderek daha fazla politize olan Yunan askerlerinin ülke içinde kurulan direniş örgütlerine açıkça arka çıkmasına iyi gözle bakmıyordu. Bu hoşnutsuzluk, Mart 1944'te, EAM'ın önyak olduğu Ulusal Kurtuluş Siyasal Komitesi'nin (PEEA) kurulmasıyla daha da artmıştı. Bu komitenin üç kesin amacı vardı: kurtuluşu sağlamak için ulusal savaşımı organize etmek, kırsal bölgede özgürlüğe kavuşturulan kesimlerin yönetimi, kurtuluşun sonra halk egemenliğinin korunması. Bu haber Mısır'a ulaşır ulaşmaz, iki tugayın ve deniz kuvvetlerinin seçtiği delegelerden oluşan ve savaşınların çoğunun desteklediği önergeye dayanan bir Eşgüdüm Komitesi, Kahire Hükümeti'nin lağvedilmesini ve direnişçilerin de katıldığı bir Ulusal Birlik Hükümeti'nin kurulmasını istedi. Bu davranış, kendi otorite-

sini sürdürme konusunda kaygılı olan İngilizlerin hemen harekete geçmesine yol açtı. Bazı birlikleri silahsızlandırıp baskı önlemleri aldılar (daha bir yıl önce, iki tugayı oluşturan askerlerin moralini bozmak için, onları çölde üç yüz kilometrelik bir yürüyüş yapmaya zorlamışlardı). Ne var ki bunun hemen ardından, aralarında savaşçıların da yer aldığı Yunanlılar protesto gösterileri yaptılar. Protestoculara katılmış gibi görünen Tsuderos, hükümetten istifa etti; ne var ki, Churchill'in kararlı "baskısı" sonucu istifasını geri aldı; bu arada tugayların içinde yer alan ve bu durumu faşizm karşıtlarından kurtulmak için fırsat sayan gerici kesim, açıkça komplo kurmaya girişti. Bu hareketi o kadar açıkça yaptılar ki, faşizm karşıtları, Metaksas yanlısı subayları tutuklayıp 1. Tugay'ın komutasına el koyarak bunun hemen önüne geçti. İngilizler bu kadarına katlanamazdı; Tsuderos'un bu kez kesin istifasından sonra, Venizelos'un 13 Nisan'da kurduğu hükümete destek verdiler. İngiliz otoriteleri, Tugay'ı kuşattı, suyunu kesip, yiyecek ve silah gereksinimlerini karşılamalarını yasakladı. Yunanlıların teslim olmaması üzerine, iki hafta sonra Paget zırhlı birlikleri saldırı düzenledi ve başkaldıranlar bir kampta enterne edildi. Ayaklanan denizcilerin başına da aynı şey geldi. Ayaklanmacıların işgal ettiği Denizcilik Bakanlığı İngilizler tarafından ele geçirildi ve Amiral Cunningham'ın –protesto hareketlerini yöreklendirdikten sonra onlara yüz çeviren Venizelos'un onayıyla saldırdığı Yunan Deniz Kuvvetleri'ne ait birlikler teslim olmak zorunda kaldı. Gemilerin bombalanması yaklaşık on beş kişinin ölmesine, otuz kişinin de yaralanmasına yol açmıştı. Mayıs 1944'te, en az on bin Yunan savaşçısı İngilizlerin sıkı gözetimi altında, Libya'daki ve Eritre'deki toplama kamplarında enterne edilmiş bulunuyordu.

Bu arada, ülke içindeki direnmeyi temsil eden delegeler sürgündeki hükümet yetkilileriyle, Ulusal Birlik Hükümeti'nin kurulması konusunda Lübnan'da bir anlaşma imzaladı. Bu temsilciler, çok güçlü, silahlı bir hareketi temsil ettikleri halde, büyük ödünler verdi. Başkaldırıları da kınadı. İngilizler durumdan olabildiğince yararlandı: tutukluların bulunduğu kamplarda, söz konusu kınama metnini içeren binlerce el ilanı dağıtıldı. Bu, sol kesimin umutlarının yıkılmasına yol açtı.

Lübnan Antlaşması, uluslararası planda da Avrupa'nın bi-

linen biçimiyle paylaşılmasını sağlayan Yalta Antlaşması, ülkenin ileride çekeceği sıkıntıların kaynağını oluşturur. Kurtuluştan kısa süre sonra, Aralık 1944'te İngiliz müdahalesi gerçekleşti: Direniş hareketinden doğan halk gücünden (EAM'ın yandaşlarının sayısı bir milyona yaklaşıyordu) kaygılanan Churchill, zırhlı birliklerini –savaş henüz sona ermemiştir– Atina'ya gönderdi. Direnişçiler bu birliklere barikatların ardından otuz gün direndi. Bunun ardından gelen acımasız bastırma hareketi, iç savaşın başlamasına neden oldu (1947-1949). Bu savaş, İngilizlerin ardından, “koruma” güçleri olarak görevi devralan Amerikalıların yardımları sayesinde, sağın zaferiyle sonuçlandı. Kitapta anlatılan olaylar, Yunanistan'ın içine düştüğü, bugün de süregiden dramın başlangıcını betimler.

Tsirkas, bu üçlemesinde, yukarıda şema olarak özetini verdiğimiz olayları betimlemeye girişmez. Bir yandan, bu ön-sözün başında sözü edilen, ikincil izleklerin bağlanarak romanın enstriglerini oluşturan iki büyük izleğe –tarihsel yazgı, politik dram– ışık tutarken, öte yandan, tüm roman kişilerinin –bölüm bölüm de olsa– okura kendilerini benimsettiği çok büyük bir freski betimler. Roman, 1942 yılında, Rommel'in Kahire'yi ve İskenderiye'yi tehdit ettiği ve Ortadoğu'da başkaldıran insanların 1944 Mayıs'ında ezilmesiyle son bulan olayla başlar. Faşizm karşıtı askerler ve subaylar –birkaçının adını saymak gerekirse, Manoş Simonidis, Garelas, Fanis, Minus, Foteris– yalnızca savaşı düşünmeleri gereken bir anda, çifte bir çatışmayla karşı karşıya kalırlar: onları gericiilere ve İngilizlere karşı koymaya iten çatışma ile kendi iç uyuşmazlıklarından kaynaklanan çatışma. Devrimci hümanizmi Minus'un temsil ettiği Stalinci dogmatizmle çatışan Teğmen Simonidis romanın başkişisidir. Kendi çelişkilerini, uğruna savaştığı davayla bağdaştırmaya çalışır. Yazar bize bu grubun savaşımalarını, onların politik eylemleriyle sergiler; çöle yaptıkları zorunlu yürüyüşü görkemli biçimde betimler ve başkaldırı anlatısı romanın doruklarından birini oluşturur. Bir tür bitiriş korusu olan Sondeyiş'te, hayatta kalanlar iç savaşın sona ermesinden beş yıl sonra Selanik'te buluşurlar ve yaşamlarını yitirmiş dava arkadaşlarını anarlar.

Bu grubun çevresinde gelişen başka roman kişileri, olaylar içinde kısa ya da uzun süreler için yer alır; ne var ki, olay-

lara kısa süreli bile katılsalar, varlıkları çifte önem kazanır: Kişiliklerine özgü tüm gerçeklerin ortaya çıktığı roman kahramanlarına bir bakıma kaynaştırıcı görevi görür; ayrıca olaylara farklı açıdan yaklaşmayı da sağlar, öyle ki, olayın kahramanları ve yaşanan dram iki yandan kuşatılmış olur. Manoş Simonidis, kendi öyküsünü roman boyunca birinci tekil kişinin ağzından anlatır ama onun sesine kontrpuan oluşturan başka sesleri de dinleriz: örneğin, yaşam bunalımını, kendini cinsel saplantılara hiç sakinmeden vererek maskeleyemeye çalışan Emmy Bobretzberg; her zaman hor görülen bir âşık olan Anna Feldmann; yalın, insanlık dolu ve yürekli bir kadın olan Ariane; düşüş halindeki entelektüel tutkularından vazgeçerek Direniş'e katılan Robert Richards, Manoş'a duyduğu aşk sayesinde yaşamın derin anlamını keşfeden tatlı Nancy; her zaman yıkıldı yıkılacak durumda olan, geçmiş ile gelecek arasında gidip gelen İskenderiyeli Yunanlı Paraskos ve daha birçokları...

Ana konusu, savaş içindeki insan olmakla birlikte *Başiboş Kentler*'i bir "savaş kitabı" olarak düşünmemek gerekir: bu kitap, üç "hareketli" –*Kudüs, Kahire, İskenderiye*– uzun bir senfoni olarak bestelenen, simgeler bakımından zengin ve içinde, çoğu zaman ilk belirti olarak sunulan biçimsel anlatının ötesinde, Stratis Tsirkas'ın insan ve özgürlük lehinde yaptığı tutkulu savunmayla ayırt edilmesi gereken zengin bir yapıttır.

* * *

Okur, gerek duyduğunda, kitabın sonunda yer alan, kitapta adı geçen gerçek kişiler dizinine ya da kurgusal kişiler dizinine, bunların dışında, belli başlı kısaltmalar listesine başvurabilir.

Bu metinde, romanın anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla yapılmış bazı değişiklikler, yazarın onayıyla gerçekleştirilmiştir.

Ey Yerusalim, seni unutursam,
Sağ elim kurusun.
Seni anmaz,
Yerusalim'i en büyük sevincimden üstün tutmazsam,
Dilim damağıma yapışsın!

Mezmurlar, 137:5-6

Kudüs, başıboş kent
Kudüs, sığınmacıların kenti

YORGO SEFERİS
"Stratis Thalassinos ldeniz'de"
Temmuz 1942

I

İlkbahar sevinci, çam kokularını getiren esintiyle birlikte pencereden içeri bir mırıltı, bir fısıltı halinde giriyordu. Ve anımsanmayacak kadar eski zamanlardan gelen bir ses, ırmağın üzerinde altın zambak kokusunun yayıldığını söylüyordu.

Yıllar vardı ki Emmy bu duyguyu tatmamıştı. Ne büyük mutluluk! Ona öyle geliyordu ki eklemleri, sinirleri, ruhu kutsal suların yüzüne çıkıyordu. Dinlendiren ve besleyen uyku bedeninden çekiliyordu; çarşafın üzerine yüzükoyun uzanmış, yeni bir yaşamın kıyısına yanaşmanın keyfini çıkarıyordu.

Bir dolap kapağı iç çeker gibi gıcırdadı, bir bavulun kilidi şakladı.

Emmy'nin burnu ıslak bir lekeye değiyordu. Yıllardan beri uykusunda salyası akmamıştı. Ve yastık kılıfı saf ketendi.

“Günaydın, neredeyiz, Hans?”

Hans, bir şeyle meşgulmüş gibi, derinden gelen bir sesle, Frau Rosenthal-Feldmann'ın pansiyonunda olduklarını söyledi. Sırtı ona dönüktü. Ne var ki Emmy'nin kıpırdamaya niyeti yoktu.

“Ha, iyi. Ama neredeyiz?”

“Frau Bobretzberg, seni anlamıyorum!”

“Haydi, Hans, söyle bana! Afrika’da mı, yoksa Avrupa’da mıyız?”

“Fakat... Asya’dayız elbette.”

Şimdi onun önünde ayakta duruyor olmalıydı: çukur yanaklarıyla, gümüş çerçeveli gözlüğüyle, alabros kesilmiş gri saçlarıyla. Tipik bir Viyanalı Hıristiyan Sosyalist.

“Frau Emmy Bobretzberg,” dedi ciddi bir ses tonuyla, “kusura bakma ama uygunsuz biçimde yatıyorsun. İçinde bulunduğumuz Alman Mahallesi Kudüs’te. Anlıyor musun?”

Emmy’nin neredeyse sırtının ortasına kadar sıyrılmış buruşuk, mavi şifon geceliği, kusursuz bedenini sergiliyordu. Eti sıkı ve altın yaldızlı porselen gibi pürüzsüzdü. Hans, Prater’deki kestane koruluğunda, bir yaz gecesi, az kalsın ilk aşk eylemini gerçekleştirecekti. “Merak etmiştim. Bazı kadınlar armuda benzer. Sen, elmaya benziyorsun...”

Emmy eteklerini indirdi, yatağın içinde dönüp bakıra çalan saçlarını yüzünden çekti; çarşafa sarındı; çarşaf da ketendi, kenarları fistolu.

Dar, uzun, beyaz odanın dibindeki küçük pencereden içeri yeşil bir ışık giriyordu. Duvarlar o kadar kalındı ki, destek çıkıntısı raf olarak kullanılabilirdi. Kahverengi boyanmış kirişler, sağ tarafta bulunan daha alçak bölmede yanlamasına birleşiyordu. “Çatı,” diye düşündü Emmy, “işte yeniden kiremitli bir çatı altındayız.” Köşede tek ayaklı bir masa, daha doğrusu, üç ayaklı, nikel bir taşıyıcı üzerine yerleştirilmiş cilalı, gürgen bir levha, üzerinde de fildişi ve abanoz tuşları olan bir akordeon vardı. Duvarda, siyah çerçeveli bir Dürer gravürü. Öteki köşede, modern bir deri koltuk: birbirine paralel, “sekiz” krom çubuktan oluşan iki grup arasına gerilmiş, eski yüzlü Havana derisinin çukurlaşmış oturma yeri insanı oturmaya davet edi-

yordu. Arkalıkları yüksek, ot örgülü oturma yeri olan iki sandalye ve yine gürgenden yapılmış, kübik çizgili, aynasız bir dolap. Yerde, döşemeyi bütünüyle örten, keçi kılı bir halının üzerinde, açık duran iki bavul. Dışarıda kuşlar cıvıldaşıyordu.

“Bugün temmuzun kaçı Hans?”

“Ama... 7’si, 7 Temmuz Pazar.”

Sert yakalığını henüz takmamıştı. Tıraş olmamıştı.

“Bir yıl sonra bugün, Hölderlin’in ölümünün üzerinden yüz yıl geçmiş olacak.”

“Sanırım yanılıyorsun.”

“Yanılıyor muyum? 1843’te öldü, 7 Temmuz, saat sabahın dördünde. Onu düşümde yine benimle konuşurken gördüm. O kadar harika bir uyku uyudum ki!”

Hans, gömleklerini bavuldan özenle çıkarıp, dolabın çekmecelerinden birine yerleştiriyordu.

“Ben o kadar iyi uyuyamadım. Oysa, o yorgunluktan sonra kütük gibi uyumam gerekirdi. Tren sesleri duydum. Yük vagonları birbirine çarpıyordu ve çıkan gürültü yirmi kez, otuz kez yankılanıyor, sonra kesiliyordu. Ve yeniden başlıyordu: Lokomotif düdüğü çalıyor, biri bağırarak bir şey söylüyor, bir makinist makineden buhar saıyordu... Şafakta, yarı uykulu halde, çarpmıha gerilmiş gibi raylara bağlandığım duygusuna kapıldım.”

İçini yeniden panik kaplamıştı.

Dün, garda onları karşılayan otel görevlisi, bir pansiyonda oda ayırttığını söylemişti: Astoria Oteli’nde yolcular, koridorlara varıncaya kadar her yerde yatıyorlardı; büyük bavulu yüklenmiş olan görevli, karanlıkta duraksamadan yürüyordu, oysa onlar, bilmedikleri bu çakıllı arazi üzerinde, gecenin karanlığında tökezleyerek, el yordamıyla ilerliyorlardı. Emmy, o durumda iç geçirmişti: “Ah! Hava ne kadar serin!” Bu serinlik elbette yükseklikten kaynaklanıyordu: o zamana kadar Krallar Vadisi denen o ber-

bat yerde yaşamış biri için, deniz seviyesinden yedi yüz metre yüksekte bulunmak, büyük bir değişiklikti. İskenderiye’de kaldıkları süre içinde durmadan yakınmıştı: “Ensem taş gibi, Hans. Hiç gevşemiyor.” “Korkuyorsun ama bunu neden itiraf etmiyorsun?” diye yanıtlıyordu Hans da. Ya da “Yaşama içgüdün ensenin bir yerine yerleşmiş. Arkanda bir gürültü duyduğunda ne yapıyorsun?” diyordu. Aslında durum öyle değildi. Sirenler çalmaya başladığında, Emmy olup biteni kaçırmamak için balkona koşuyordu, oysa Hans karanlıkta ayakkabılarını, çantasını arıyordu... “Oh, ne güzel koku!” demişti dün. “Okaliptüs ve çam kokuyor.” “Ve çınarlar” diye eklemişti otel görevlisi, Almanca. Şimdi, mavimsi ışık veren bir el feneriyle bodur ağaçların ve taş yığınlarının arasında uzanan bir geçiyolunu aydınlatıyordu. “Taksiye binmeyecek miyiz?” diye sormuştu Hans. Öteki de, “Gerek yok. İki yüz metre sonra oradayız” diye yanıtlamıştı. “Gara iki yüz metre uzaklıkta, ha? Stratejik bir nokta!” Sonra, kulaklarına bir müzik sesi gelmişti; bir kadının ağaçların arkasından gelen ve mitralyözlerin salvosuyla birden kesilen çığlığını duymuşlardı. Otel görevlisi durmuştu. “Mahallede bir de açık hava sinemamız var. Çok şık bir sinema.” Sesinde belirli bir senlibenlilik vardı.

Emmy doğruldu. Pencerenin önünde bir okaliptüs ağacının yeşil doruğu yükseliyordu. Çiy düşmüş yaprakları ışıldıyordu.

“Her şey bana bir masal gibi geliyor. Bir şeyler bana, dönüş yolculuğunun daha şimdiden başladığını söylüyor. Avrupa’yı duyumsuyorum. Durum bu kadar kötü olmaz, bu mümkün değil.”

“O senin önsezin, Emmy,” diyor Hans, onun dekoltesine sinirli sinirli bakarak. “Ve bir Amerikalı albayın beni bulmak için Kahire’nin altını üstüne getirmesi hiçbir anlam taşıyor mu? İngilizler itiraf etmek istemiyorlar

ama bu iş onların canını sıktı. Yankilerden hoşlanmadıkları doğru, askerî trende bize ne çabuk yer bulduklarını gördün, değil mi? Yataklı vagon isteyemedik elbette!”

“O Yeni Zelandalı, gözleriyle beni yiyordu... Tanırım, diyordum, yüzümün tazeliğini koru... Sana gelince, İngilizce anlamıyormuş görünüyordun. Seni bozmak istemedim.”

“Burası Avrupa değil, Frau Bobretzberg, anla bunu. Doğu'dayız. Eski Kent'i görüp o başıboş kenti kemiren kinleri ve çevrilen dolapları öğrendiğinde, ne büyük bir akıllılıkla...”

Papa! Vatikan'a izi sürülen iki hayvan gibi varmışlardı. Kalpleri buruşmuş birer torba, beyinleri bomboş, bir kara perde olarak. Sınırı geçme fırsatını yakalayınca ya kadar, on bir ay boyunca Tirol'de bir köşkte saklanmışlardı. Yeni seçilen Papa XII. Pius, dinlemek için onlara on dakika ayırmıştı. Dişlerini sıkılmış onları dinliyordu. On dakika. Sonra birkaç Latince sözcük söylemişti: Önerilerindeki sınav yıllarında, başta gelen Hıristiyanlık erdemi suskunluk olacaktı. Bu tümce, Maria-Theresia'nın gümüş Alman paralarını hatırlatıyordu: Okulda onlara bu paraların her yerde, her zaman geçer akçe olduğu söyleniyordu. Ve Hans bu yalanı yutmuştu. İnsan bu kadar saf olamazdı.

“Her şey bana biraz inanılmaz gibi geliyor,” diye sözünü sürdürdü Emmy. “Amerikalılar, Rommel'in Kahire'ye gireceğinden şimdiden kuşkulaniyorsa, bizi Güney Afrika'ya göndermeleri gerekirdi, hatta daha uzağa.”

“Ama bunu ben istedim, Emmy!” diye bağırdı Hans, sinirli sinirli. “Görevim, cepheye yakın olmamı gerektiriyor. Johannesburg'da ya da Washington'da, bizi oraya sürgüne göndermiş gibi, cezalandırmış gibi olacaklardı.”

Görevi! Avusturya'nın son sırada gelen bakanı! Karışıklık, panik! Ringstrasse'yi çiğneyen Nazi çizimleri ve

yemyeşil kestane ağaçları ve ona hangi bakanlığı, Millî Eğitim mi, yoksa Sosyal İşler Bakanlığı'nı mı verdiğini bilmeyen, anımsamayan Şansölye.

“Burada yararlı olabilirim,” dedi Hans. “Özgür Avusturyalıların yayınlarını yöneteceğim. İşler kötüye gidecek olursa, bir taksi çağırırız ve kendimizi iki saatte Lod Havaalanı'nda buluruz. Amerikalılarla artık temasa geçtiğime göre her şey daha kolay olacak.”

Yeniden yapılacak pazarlıklar, oyalamalar, aşağılamalar...

O sırada, aşağıdaki dar sokaktan bir bisikletin zil sesi duyuldu. Bir çocuk, melodik bir tonla sesleniyordu: “*Leben.*”¹ Buldukları odanın kapısının hemen ardında bir taban tahtası gıcırdadı. Adımlar. Biri gidiyordu; ahşap merdiveni telaşla iniyordu. Hans gözlerini kırıştırdı ve kapıyı işaret ederek başını anlamlı biçimde salladı. Emmy omuz silkti, ilgilenmiyordu. Uyandığında onu saran büyüdü dünya silinip gitmişti. O, yine de o dünyayı yeniden yaratmaya çalıştı.

“Dün gece neden nefis bir uyku uyuduğumu anlamadım sanırım. Üç yıldan bu yana aynı şiltede uyumuyorduk. Roma'dan bu yana. Sen, sürgündeki bu iki kişilik yataklardan nefret ediyorsun! Bütün gece sırtını bana döndün, bu doğru, ama sana dokunmak için ayak başparmağımı uzatmam yeterli oluyordu.”

Hans sözünü kesti:

“Rica ederim, Emmy, sınırı aşıyorsun!”

Biraz sonra yeniden ayak sesleri işitildi; yer döşemesi gıcırdadı. Biri kapıya vurdu.

1. (Alm.) Hayat. (Y.N.)

Mısır doğumlu Yunanlı yazar Stratis Tsirkas, güçlü gözlemleri ve edebi derinliğiyle geçtiğimiz yüzyılın en parlak yazarlarından biri olarak gösteriliyor.

"Gece iyice bastırıldığında aşağıya iniyorum; kafamın içinde yakınan bir sürü tilki (yalnızsın, yalnız). Adımlarımı sağırıştıran toprağın üzerinde ağır ağır yürüyorum. Karanlık. Bütünüyle bahçe ve villalarla dolu bu mahallede oturmayı sürdürenlerden çok az kişi, Genel Karargâh'ın karartma konusundaki talimatlarına tam olarak uyuyor... Yolu biliyorum, cep fenerimi yakmama gerek yok. Ancak çoğu zaman hiçbir amacım olmuyor."

Emmy, Adam, Frau Anna, Hacıvassilis, Kaloyanoş... Savaşın Avrupa'dan, siyasi çalkantılarla boğuşan Yunanistan'dan kaçarak Doğu Akdeniz'e sığınan komünistler, aydınlar, eylemciler. Başka yerlerden, başka kültürlerden, başka hayatlardan kopup gelerek Kudüs'te buluşan bu insanlar, Mısır doğumlu Yunanlı yazar Stratis Tsirkas'ın büyük projesi *Başbaş Kentler*'in birinci kitabı *Kudüs*'ün kahramanları. Tsirkas, kimlik, coğrafya, siyaset ve insani zaafaları, "akıntıya kapılmış kentler" metaforu üzerinden anlattığı bu üçlemeyle "mutlaka okunacaklar" listesine girmiş durumda. Görkemli, XX. yüzyılın kalp atışlarının hissedildiği bir başyapıt.

ISBN 978-975-07-1425-2

9 789750 714252